

Slægts- og Egnshistorisk

Hvad vi arbejder med...

Bidrag fra medlemmerne

Efterår 2008

Indhold

Indledning.....	3
Lidt om at skrive erindringer.....	4
Fra slægtsforskning til lokalhistorisk projekt.....	7
Jens Madtzen Rosenberg - en fremtrædende borger i Odense.....	14
Forpagterkontrakt anno 1853.....	20
Stærke kvinder i 1700-tallet.....	23
Udflugt med foreningen.....	31

Indledning

Vi sidder alle hver for sig med vores forskning, vi arbejder med vidt forskellige slægter, spredt over hele landet og sikkert med adskillige afstikkere til udlandet. Vi har med forskellige erhvervsgrupper at gøre, og nogle har fundet frem til kilder, som andre ikke (endnu) har haft brug for og derfor ikke kender.

Vi mødes til vores foredrag og foreningsaftener, uden at vi - i de fleste tilfælde - ved ret meget om, hvad "de andre" arbejder med. Det vil vi fra bestyrelsens side gerne gøre noget ved. Vi mener, at vi kan få meget ud af at hjælpe hinanden og udveksle erfaringer. Derfor opfordrede vi i 2007 vores medlemmer til at skrive et lille stykke om et eller andet fra deres egen forskning, det kunne være en spændende historie om en ane eller en familie eller en omtale af en bestemt kilde, som man havde haft særlig glæde af. Bidragene ville vi samle og udgive i et skrift.

Skrivelysten har ikke været aldeles overvældende, men vi er glade for at præsentere de bidrag, som er kommet ind, og som kan læses her. De viser i hvert fald, som vi nok havde regnet med, at der er ganske stor bredde i det, vi arbejder med. Fra lokalhistorie til personlige erindringer, og aner fra by og land.

En stor tak til de medlemmer, der har bidraget til at gøre det muligt at udsende dette hæfte.

Vi håber læsningen kan virke inspirerende, og vi vender gerne tilbage med en ny samling bidrag, hvis der er stemning for og opbakning til det.

God læselyst!

Bestyrelsen

Lidt om at skrive erindringer

Af Knud Precht

Hvad er at skrive erindringer:

Det kan være.

- en biografi, skrevet af en historiker eller forfatter/journalist
- en selvskrevet erindringsbog, udgivet på et bogforlag
- erindringer skrevet med hjælp af en journalist og udgivet på et bogforlag
- erindringer, selvskrevet, men kun i et beskedent oplag, beregnet for familie, venner og evt. lokalarkiv.
- en større eller mindre mængde optegnelser og arkivalier, der i et vist omfang er systematiseret, opbevaret og efterladt til arvinger.
- større eller mindre mængder af løse lapper, kalenderbøger og andre løse optegnelser.

Alle de nævnte kategorier af erindringer er faktisk ligeværdige, det vigtigste er, *at der efterlades noget biografisk fra andres og eget liv.*

Alle mennesker er jo en del af historien, og derfor må der efterlades erindringer eller små brikker, der kan blive til en mosaik, eller en komplet biografi.

Nærmest en pligt.

Ofte kommer vi slægtsforskere ud for situationer, hvor man tænker: ”Bare den person dog havde efterladt sig noget skriftligt eller arkivalier, der kunne belyse den pågældendes liv og færden”.

Derfor må det nærmest være en pligt for slægtsforskere, på en eller anden måde, at efterlade sig nogle optegnelser, biografiske data, små erindringskrifter eller egentlige komplette erindringsbøger, ikke nødvendigvis i dyre trykte udgaver, men måske blot fotokopierede udgaver med f.eks. spiralryg.

Min egen baggrund for emnet.

Jeg har altid interesseret mig for biografier og beretninger om mennesker. I min barndom lånte jeg sådanne bøger i sognebiblioteket, d.v.s. den beskedne bogsamling i et tagværelse på Dalbyover Andelsmejeri.

I skolen elskede jeg at skrive stile, der helst skulle være beretninger om oplevelser. På Vivild Ungdomsskole var det videre i samme spor, af gemte stilebøger fremgår emnerne: Min slægts historie, Min egen historie, Min barndomsegn, Fritiden, Landbruget i Danmark, Bondens daglige arbejde og Verdenssituationen.

Derfor var det også nærliggende at gøre noget ved emnet senere i livet, det blev dog ikke før efterlønsalderen indtraf.

Min egen indgangsvinkel.

I forordet til første del af mine egne erindringer [2000] skriver jeg:

-” Når man giver sig i kast med at nedskrive sine erindringer, kan det have flere formål, dels at fortælle en spændende og måske dramatisk historie eller ønsket om at få nedskrevet selv den mest banale og udramatiske historie. Men mit forsæt har været ”det er min historie”, og det bringer med sig, at det også er en del af andres historie”.

Hvad er udgangspunktet.

Udarbejd et komplet CV [curriculum vitæ] = levnedbeskrivelse, i overskrifter med tidsangivelse: (eksempel – mit eget CV til I. del af erindringer)

1935. Født hos jordemoder Anna Jensen, Rådhusstrøvet 6, Randers.

1936. Anbragt på Hadsten Børnehjem

08-05-1936. Døbt i Ødum Kirke v/ pastor R. Andersen. Navn: Knud Precht Petersen Ændret ved kongelig resolution af 09-10-1958, til Knud Precht.

01-05-1937. I pleje hos bedsteforældre, Ane og Karl Precht, Vinstrup.

01-04-1943. 1. klasse i Vinstrup Skole (lille skole) v/ lærerinde frk.. Maria Frandsen

01-04-1946. Skolegang 1. – 2. klasse i Vinstrup Skole (store skole) v/ lærer Harald Sandvad.

26-03-1950. Konfirmeret i Dalbyover Kirke v/ pastor Richardt Teislev.

01-04-1950. Landbrugsmedhjælper hos Karl Gerhardt Precht, Vinstrup.

01-11-1951. Elev på Vivild Ungdomsskole.

01-05-1952. Landbrugsmedhjælper hos Anders Møller, Edderup.

01-11-1952. Lærling hos smedemester Børge Jensen, Dalbynder. Elev på Havndal Tekniske Skole.

01-10-1953. Elev på Øster Tørslev Tekniske Skole.

1956. Svendeprøve

02-11-1956. Værnepligt ved Jyske Luftværnsregiment i Hvorup.

27-02-1958. Hjemsendt fra militæret.

Dokumentation.

Ud fra CV'et må alle arkivalier findes frem, disse kan, dels dokumentere CV'et, dels give inspiration til afsnit i de skrevne erindringer, disse arkivalier kunne være, - dokumenter, - billeder, afskrifter eller originaler af breve, skolestile, afskrifter fra aviser og meget mere.

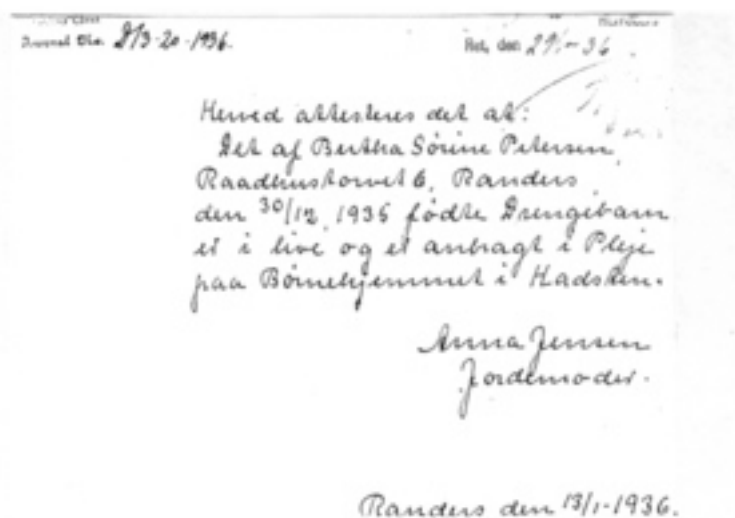
Indholdsfortegnelse.

Ud fra CV'et, de kronologiske dokumentationer, kan der sammensættes en indholdsfortegnelse, (eksemplet er fra mine egne erindringer):

1. Bertha og Arne, 2. Min mors videre liv, 3. Min fars videre liv, 4. Magdas videre liv.
5. Børnehjemmet, 6. Min tidligste barndom, 7. Min skoletid, 8. Skoleudflugten, 9. Konfirmationen,
10. At være på landet, 11. Hjemmeslagtning, 12. Vaskedag, 13. Markarbejdet, 14. Fremmed hjælp,
15. Landsbysamfundet. 16. Min gang i smedien. 17. Udbinding af kreaturer. 18. Tørveskæring.
19. Anden verdenskrig. 20. Københavneren. 21. Den lykkelige barndom ?, 22. Jeg tager hul på voksentilværelsen. 23. Vivild Ungdomsskole. 24. Ud at tjene. 25. I lære som smed. 26.

Militærtiden. – CV'et. – Personregister.

Personregistret kan opføres to-spaltet. Familiemedlemmer skrives i "kursiv" og sidetal i (parentes) er billedsiderne. Eksempeller: Sandvad, Harald 13. (14) 15. 16. 25 – Precht, Børge (7) 8. (10) 35. 43.

Jordemoderattest

Dokumentationer.

Hvis man løbende igennem sit liv har haft for vane at gemme ting, er det et uvurderligt dokumentationsmateriale, når erindringer eller blot optegnelser skal skrives og systematiseres. Dokumenterne i sig selv kan være en uvurderlig inspirationskilde, sidder man med et billede, en attest, en kontrakt eller lignende, kan disse dokumenter måske bringe endnu flere tanker på banen, så der kan tilføjes endnu flere interessante afsnit i ens erindringer.

For igen at bruge mine egne erindringer del I, fra barn - og ungdom, som baggrund, kan der her som eksempel nævnes: Jordemoderens attester og skemaer, til brug for faderskabssag, original dåbsattest, afskrifter fra skolestile, i mit tilfælde valgte jeg en skoleudflugt til København, vel at mærke, i direkte afskrift fra hæftet, hvorved det datidige indtryk og oplevelsen af turen og stederne vi besøgte, er udtrykt med ”opleverens” egne ord, skrevet på det faktuelle tidspunkt. Af andre dokumenter kan nævnes, en konfirmationssang, lærekontrakt, eksamensbeviser, fremmødestatistik, svendebrev, militær forholdsattest og kongelig resolution til navneændring. Billeddokumentation er meget vigtig, dog bør de udvælges, så de i princippet forholder sig til de enkelte beretninger. Forældre – og bedsteforældre, barndomshjem, skole- og konfirmationsbillede, billeder fra efterskole, læreplads og militær. Personlige billeder bør begrænset til repræsentativt, aldersmæssig.. Af specialiteter har jeg et luftbillede af min barndomsby, med hele ”min lille verden”, hvor de lokaliteter i landsbyen der er beskrevet, er afmærket, ligeledes et geodætisk kort fra min barn- og ungdoms egn, hvor de enkelte lokaliteter også er markeret.

Forfatteren på københavnerbesøg med sin mormor

Sidehistorier.

Ud over de mere kronologiske optegnelser i erindringerne, er det en god ide at tænke på

A-2 - holdet har dansk med lærer Arne Boesen

sidehistorier, der konkret beskæftiger sig med de mere tids- og kulturmæssige emner,. Jeg har i mine egen erindringsberetning udvalgt nogle emner der, dels skildrede dagligdagen i det miljø jeg levede, dels beskrev datidens skikke og brug, ud fra de forudsætninger der herskede på denne tid. Som det fremgår af indholdsfortegnelsen, har jeg skildret, - At være på landet, - vaskedag, - markarbejdet, - fremmed hjælp, -landbrugssamfundet, - udbinding af kreaturer, -

tørveskæring og 2. Verdenskrig.

De næste afsnit af ens liv.

Når der i det foregående er fokuseret på erindringer fra min barn- og ungdom, er det af den simple grund, at det kun er denne livsperiode, jeg indtil nu har beskrevet i et færdigt produkt. Derudover har jeg specifikt beskrevet mit politiske liv, først om den organisatoriske periode 1964-74. Og er nu i gang med den byrådspolitiske periode 1974-1985. Senere håber jeg at beskrive den private og arbejdsmæssige del af mit voksenliv. Når den prioriteringen er valgt skyldes det, at de politiske afsnit bedst skrives af personen selv.

Men fremgangsmåden for beskrivelsen af en voksenpersons liv, må stort være det samme som for barn- og ungdomsperioden.

Afslutning.

Jeg håber ovenstående kan give inspiration til, at den enkelte der læser dette får gjort noget ved erindringsskriveriet. Som jeg skrev i indledningen, er det næsten en pligt at skrive sine erindringer i en eller anden form, ikke mindst for slægtsforskere, der i sit arbejde netop savner optegnelser fra sine aner, derfor skylder man vel også eftertiden, sin andel i historieskrivningen.

Arbejdsliv

Fra slægtsforskning til lokalhistorisk projekt.

Af Ivan Kondrup

Historie er for mange et kedeligt og ligegyldigt emne, mens andre med glødende interesse elsker at forske i fortiden.

Da jeg startede med slægtsforskning, var jeg selv ikke specielt historisk interesseret, men nærmere nysgerrig efter at vide noget om mine nærmeste aner, mens jeg først senere begyndte at se det hele i et historisk perspektiv.

I det følgende vil jeg med baggrund i 30 års arbejde med slægts- og lokalhistorie fortælle om, hvordan en start med eftersøgning af mine egne aner har udviklet sig til et omfattende lokalhistorisk projekt.

Start i barndommen

I 12 års alderen lavede jeg min første anetavle, alene baseret på oplysninger, jeg fik af mine fire bedsteforældre. Jeg fik dengang mine 8 oldeforældre på tavlen med de fleste data, mens der kun var sparsomme oplysninger på mine tipoldeforældre. Mine bedsteforældre kendte knap nok noget til deres egne bedsteforældre, hvilket jeg dengang syntes var meget mærkeligt, da jeg selv havde tæt tilknytning til mine.

Under krigen i 1864 tvang tyskerne den gamle skolelærer Mommesen i Gimming til at ride gennem byen på sin hest. Billeder er - ligesom de øvrige - fra bogen Gimming bys historie

Rigtig gang i slægtsforskningen kom der omkring 1976, da jeg for første gang besøgte landsarkivet i Viborg. Som de fleste andre knoklede jeg løs med at finde mine aner, og jeg var fra første øjeblik bidt af min nye hobby. I dag ved jeg, hvor stor en gave det var, at interessen kom så tidligt, og hvilke muligheder det har givet mig for at komme ud over selve slægtsforskningen og ind i et meget bredere og spændende arbejde med lokalhistorie. Her er den samlede tid, der er til rådighed, altafgørende for at kunne komme til bunds i et lokalområde med efterfølgende mulighed for at kunne skrive og udgive et dækkende materiale til glæde for eftertiden.

Da jeg først var kommet i gang med slægtsforskningen, viste det sig, at nogle af mine aner havde levet i landsbyen Gimming, hvor jeg selv havde boet i hele min barndom.

Videre til lokalhistorie

Denne kendsgerning udvidede nu min nysgerrighed. Først havde jeg kun eftersøgt de rå data på mine aner, men nu følte jeg pludselig en trang til også at vide noget om, hvor disse mennesker havde boet. Jeg kendte jo byen ud og ind og ønskede nu præcist at få placeret anerne i huse og gårde.

Interessen for lokalhistorie var vakt, og jeg begyndte nu med en systematisk indsamling af data fra

“Bette klassen” i Gimming skole - 1929

min barndoms landsby.

Studier i kirkebøger, folketællingslister og skifteprotokoller, som de fleste slægtsforskere starter, med blev nu udvidet til studier i realregistre, skødeprotokoller og matrikelkort m.m.

Gennem ca. 20 år blev det til langt over 100 besøg på Rigsarkivet i København, Landsarkivet i Viborg og Lokalhistorisk arkiv i Randers.

Jeg besluttede mig for en gang med tiden at skrive byens historie, men havde forestillet mig, at det skulle vente til senere.

Men skæbnen ville det anderledes. I efteråret 1996 var initiativrige beboere i Gimming af den mening, at byens historie burde skrives, inden de gamle dage var glemte. Jeg var straks med på idéen, hvorefter ”Gimming bys historie” blev en realitet efter 3 hektiske år.

Min baggrund

Arbejdet med at skrive og udgive landsbyhistorien beskrives i det følgende, men for at forstå hvorfra jeg får inspiration og energi til at bruge en masse timer på at opsøge og skrive om mennesker og begivenheder, ingen længere kan huske, er jeg nødt til at fortælle lidt om mig selv og den verden, der dannede rammen om min barndom.

Jeg blev født i sommeren 1955 i landsbyen Halling syd for Randers, hvor min far var landbrugsmedhjælper på en gård. Senere samme år købte mine forældre et lille hus i min fars fødeby Gimming, som ligger ca. 5 km nordøst for Randers.

Byen og de omkringliggende udflyttere udgjorde dengang ca. 50 husstande, hvoraf godt halvdelen var gårde og landbrugsejendomme.

Vores hus var beliggende midt imellem byens store gårde.

Fra de første barndomsår husker jeg, hvordan gårdene summede af liv.

Alle steder, både på gårdene og de mindre ejendomme, var der masser af dyr. Køerne græssede på markerne, og hanerne galede fra hønsegårdene. Alle steder var der blandet husdyrhold.

Møddingerne lå langs landsbyens gader, og om sommeren var der titusinder af fluer, der igen var livsgrundlag for en mægtig bestand af svaler, som byggede reder i staldene. Om efteråret kunne svalerne fylde alle byens el- og telefontråde, inden de drog af sted sydover.

Der var ingen, som klagede over lugt fra komøg og ajle, fluer, der kom ind i køkkenerne i hundredvis, eller støj fra hanegal. Det var en selvfølge, at sådan var der på landet. Landbruget var jo dengang stadig hovederhvervet.

Landsbyens gårde og huse

Alle gårdene var dengang drevet af familier, som havde karle og piger ansat, og ingen af gårdmændene havde arbejde ved siden af.

Da jeg var knap 10 år, blev jeg avisbud. Til hverdag gik jeg med det nu lukkede "Randers Dagblad", der var den foretrukne avis på landet dengang. Om søndagen gik jeg med "Århus Stiftstidende". Disse aviser bragte mig gennem en årrække ind i de fleste hjem i landsbyen og de omkringliggende udflyttere, og jeg kom derfor til at kende de fleste familier og deres hunde ret godt.

En sjov ting, jeg husker tydeligt, er, hvordan der lugtede forskelligt fra sted til sted. Det var som om hvert enkelt hus havde sin egen sjæl, og at der ikke kun var et nummer til forskel, som det sikkert vil opleves i dag for et avisbud i et moderne parcelhuskvarter.

Hvis jeg i dag ser tilbage på den samme landsby, så er det nu en by med 3 storlandmænd, der driver al byens jord, en række nedlagte spøgelsesgårde og ejendomme med tomme udbygninger, 2 nye parcelhuskvarterer og en række ældre huse.

Bortset fra de 3 storlandmænd med deres moderne maskiner, så er der i dag ingen, der ernærer sig i byen.

Nedlæggelse på nedlæggelse

Landsbyskolen blev nedlagt, landsbysmedjen lukkede, Brugsen lukkede, Præstegården blev nedlagt, da sognets præst fik bolig i Dronningborg, 2 gartnerier lukkede, 2 vognmandsforretninger lukkede, og endelig lukkede kommunekontoret, der også var hjemsted for det gamle sogneråd.

Fra min tidlige barndom og til jeg i 1976 påbegyndte min ingeniøruddannelse i Aalborg oplevede jeg således en landsbys totale forvandling fra et bonde- og landbrugssamfund til et bysamfund, hvor arbejdende bymennesker har deres bolig og i øvrigt har nok i sig selv - et helt andet miljø.

Det er helt klart, at den økonomiske velstand, der er skabt i dag, ikke kunne opnås uden denne udvikling, som jo er generel for hele landet.

Udviklingen og specielt hastigheden, hvormed den var foregået, havde blot gjort et stort indtryk på mig. På en eller anden måde følte jeg, at alle de nye bymennesker burde få kendskab til, hvordan livet havde været i den gamle landsby gennem generationer, hvor udviklingen kun var gået ganske langsomt.

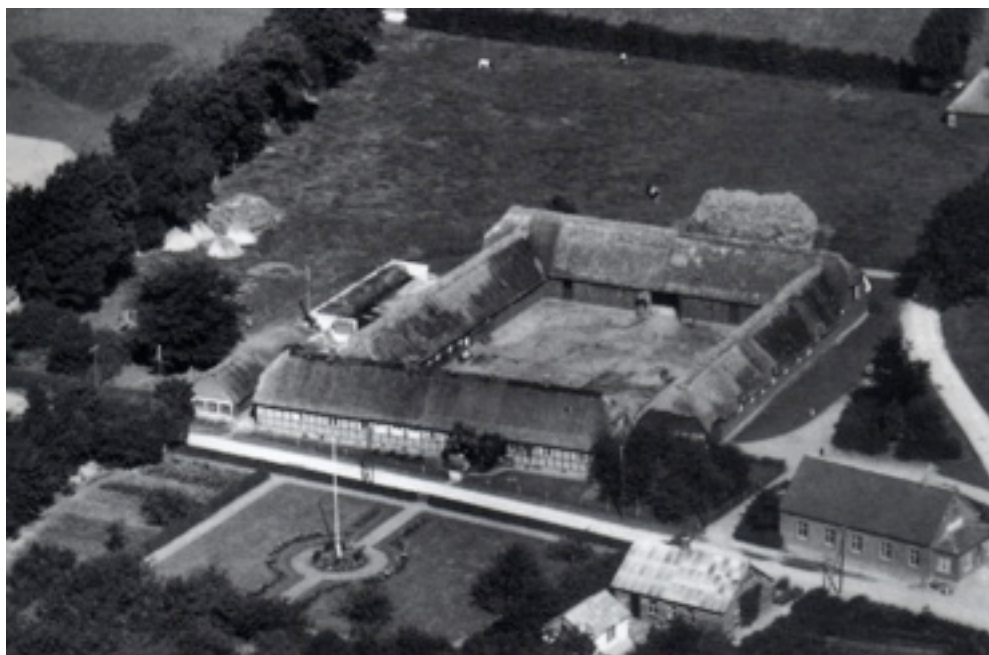
Gimmings historie

Som nævnt var der i efteråret 1996 nogle initiativrige beboere i Gimming, der mente, at der burde udgives et historiehæfte om byen, inden de gamle dage var glemte.

Gruppen fik via Lokalhistorisk arkiv i Randers kendskab til mit arbejde og knyttede derefter kontakt til mig. Da jeg straks var enig i, at historien burde skrives nu, dannede vi en styregruppe og kaldte til fællesmøde i det lokale forsamlingshus.

Hele 80 personer mødte op for at høre om byens ældre historie og skriveplanerne, og heraf meldte

ca. 25 sig til at deltage i det praktiske arbejde. Gennem halvandet år blev der nu, som supplement til mit materiale, arbejdet med indsamling af stof til byhistorien. Alle tænkelige bidragsydere, heraf også borgere, der forlængst var rejst fra byen, blev kontaktet.

Trehøjegård i Gimming, ca. 1950

Resultatet blev et kolossalt materiale, heraf flere hundrede billeder, og vi blev nu klar

over, at det historiehæfte på ca. 75 sider, vi havde forestillet os, nu nok nærmere blev til en bog på det dobbelte antal sider. Slutresultatet skulle siden vise sig at blive en bog på 224 sider.

Med den store mængde stof forestod der nu et stort redigeringsarbejde, som blev gennemført på et halvt år, hvorefter det hele kunne afleveres til bogtrykkeren.

Økonomisk støtte

Men at skrive en bog er ikke kun et spørgsmål om af have noget stof og så at skrive. Nej - det er også et spørgsmål om økonomi og salgsarbejde.

Der måtte laves budget, søges støtte hos virksomheder og fonde og tages stilling til salgspris og oplag på bogen. Tidligt blev der lavet en salgsbrochure og bestillingsseddel, således at det var muligt at forudbestille bogen.

Endelig var vi så heldige, at Randers Amtsavis havde interesse for projektet og ved flere lejligheder gav det en fin omtale.

Til bogudgivelsen den 22. august 1999 blev der lavet en stor udstilling af billeder, plancher og effekter i byens forsamlingshus, og det hele blev annonceret som et af programpunkterne i den årlige Randers uge. Flere hundrede mennesker mødte op.

Bogen blev trykt i 500 eksemplarer og der var udsolgt ca. 2 måneder efter udgivelsesdagen.

Besøg fra USA

Landsbyhistorien, som gennem 20 år langsomt voksede frem i ringbind og mapper hjemme hos mig og gennem 3 travle år herefter blev beriget med levende menneskers fortællinger og billeder, var nu pludselig spredt til biblioteker, arkiver og til private vidt omkring - ja et eksemplar står i dag i reolen hos ægteparret Briggs i staten Washington i det nordvestlige USA.

Ægteparret havde for ca. 15 år siden været i Gimming for at opsøge den gård, mandens bedsteforældre havde ejet og forlod, da de emigrerede til USA i 1915. Ingen kunne dengang hjælpe dem, og de måtte rejse hjem, uden at manden fik sin livsdrøm opfyldt.

Da jeg hørte historien i foråret 1997, fik jeg fremskaffet adressen og skrev et brev til familien.

Porten på Trehøjegård 1940

Kun 4 måneder efter ankom familien til Spentrup og vi fik en meget følelsesladet tur til Gimming. At se den ældre mands tårer løbe ned ad kinderne, mens han gik gennem stuerne i sin fars barndomshjem var alle anstrengelserne værd. Jeg er sikker på, at han fik fred den dag. Nu havde han slået rod.

Pensionisthobby på forskud

At bogen, som jeg havde forestillet mig skulle blive min pensionisthobby, er udgivet allerede nu, er for mig en stor tilfredsstillelse. I bagehovedet havde jeg i det stille frygtet, at det indsamlede materiale en dag ville gå tabt, hvilket jeg har set så mange eksempler på.

Nu ved jeg, at de mange optegnelser og fortællinger fra den lille landsby, som rækker næsten 500 år tilbage i tiden, er bevaret for eftertiden. Desuden kan bogens indhold levere et fyldigt bidrag til de af byens efterkommere, der i fremtiden vil søge deres rødder, og i den sammenhæng bliver bogen jo aldrig forældet.

Jeg tror, at det enkelte menneskes behov for at finde sine rødder vil være stigende i fremtidens rodløse samfund.

Færdiggørelsen af bogen blev fejret med en afslutningsfest, hvor projektteamet var samlet for sidste gang, og pludselig blev der meget stille.

Mod på mere

Men ak – fordi et projekt bliver afsluttet, mister man jo ikke pludselig interessen for arbejdet med lokalhistorie.

Jeg havde mod på mere og spekulerede på, hvad jeg nu skulle tage fat på.

En af de erfaringer, jeg havde draget ved at arbejde i dybden med Gimmings historie, var den sidegevinst, jeg kunne hente med hensyn til mine egne aner.

Ved at arbejde med lokalhistoriske metoder, hvor alle slægterne følges tilbage gennem de enkelte

ejendomme, er muligheden for at føre sin egen slægt langt tilbage i tiden langt større end med den mere direkte slægtsforskning, hvor man kun interesserer sig for sine egne aner.

Årsagen til det er blandt andet, at der ved udarbejdelse af lokalhistorie anvendes et bredere sortiment af arkivalier, og at man ofte i disse kilder, på uventede steder, finder informationer om familiesammenhænge, der vedrører ens egen slægt.

Som et eksempel kan nævnes skifter efter ugifte eller barnløse ægtefæller, de såkaldte udarvsskifter, der ofte indeholder gode informationer om familiesammenhænge. Søger man kun i skifter efter egne aner, får man jo aldrig disse vigtige informationer.

Et andet eksempel er de gamle tingbøger, hvori der findes en del arvesager. Skal man søge efter en enkelt ane i en tingbog, kan det føles som håbløst i et arkivalie uden register og måske kun med lille chance for gevinst. Laver man derimod lokalhistorie er en tingbog jo anderledes interessant, og skulle ens aner dukke op har man jo dem som sidegevinst.

Støvring og Nørhald herreder

Ved at kende alle familier i et bestemt område får man automatisk et godt kendskab til de slægtsmæssige relationer, der kan være mellem beboerne, dels indenfor det enkelte sogn, men også relationer på tværs af sognene i hele området.

Det er ligesom med et puslespil – jo flere brikker, der kommer på plads jo, lettere er det at se, hvad billedet forestiller.

Med baggrund i at de fleste af mine aner kommer fra sognene i Støvring og Nørhald herreder, besluttede jeg mig for, efter Gimmingbogens færdiggørelse, at kaste mig over alle sognene i disse 2 herreder.

Mit mål med dette ret omfattende arbejde er dels at komme så langt som mulig med min egen slægt og dels med tiden at udgive personal- og ejendomshistorie fra disse sogne.

Siden år 2000 har jeg været i gang med indsamling af data fra kirkebøger, folketællinger, fæsteprotokoller, skifteprotokoller, jordebøger, matrikler, skattemandtal, skøder og tingbøger fra tiden før år 1800.

Med udgangspunkt i matriklen 1688 oprettes for hver ejendom et matrikelskema. Målet er herefter at påføre de skiftende fæstere eller ejere frem til folketællingen 1801, samt så langt tilbage før 1688 som muligt.

Alle persondata og slægtssammenhænge registreres i en Brothers Keeper database der p.t. (forår 2007) indeholder knap 10.000 personer.

Indsamlingsarbejdet forventes at stå på en del år endnu, hvorefter materialet skal skrives sammen på en overskuelig måde og gøres tilgængelig for interesserede.

Foreløbig er der arbejde nok til at udfylde de lange vinteraftener, men skulle jeg med tiden nå til vejs ende med min nuværende udfordring har jeg mulighed for at fortsætte med dele af Gjerlev herred, hvor jeg også har en del aner.

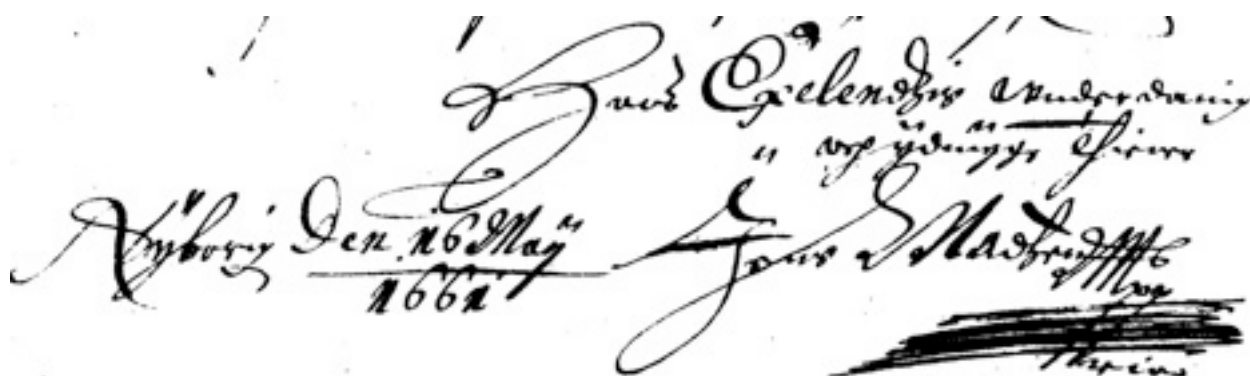
En ting synes sikkert: Når først interessen for arbejdet med slægts- og lokalhistorie er vakt, vil den følge en for altid. Det tror jeg, de fleste slægtsforskere vil være enige i.

Jens Madtzen Rosenberg - en fremtrædende borger i Odense

Af Jørgen Frøslund

Jens Madtzen Rosenberg blev født omkring 1616, døde den 7. juni 1682 i Odense i en alder af ca. 66 år og blev begravet i 1682 i Sct. Knuds Kirke i Odense.

Jens Madtzen var 1639 underskriver på Nyborg slot og kaldtes 1645 slotsskriver og kgl. majestæts ridefoged i Nørre Vinding Herred. 1650 nævntes han som ridefoged over Nyborg Slot. Jens Madtzen Rosenberg var rådmand i Nyborg fra 1653 og nævntes 1658 som borgmester. 1666 blev Jens Madtzen af kongen udnævnt til borgmester i Odense.

A handwritten document in cursive script. On the left, it reads 'Nyborg Den 26 May 1666'. To the right, there is a large signature that appears to be 'Jens Madtzen Rosenberg'. Above the signature, there is some faint text that is difficult to decipher but seems to include 'Jens Madtzen Rosenberg' and 'borger i Odense'. Below the signature, there is a small mark that looks like 'Therius'.

Jens Madsens underskrift

Næsten alle kilder kalder Jens Madtzen for Jens Madtzen Rosenberg, selvom F. E. Crone i sin omtale af epitafiet i Nyborg Kirke understreger, at epitafiets tekst intet har herom. Alle Jens Madtzens børn fik dog tilnavnet Rosenberg. Forklaringen kunne være, at borgmester Jens Madtzen i Odense efter sin bror Peder Madtzens død i 1670 blev formynder for broderens datter af 2. ægteskab Barbara Pedersdatter Rosenberg, født i Thisted 1662. Barbara blev opkaldt efter Peder Madtzens første hustru, Barbara Rosenberg.

Som F. E. Crone formulerede det i Personalthistorisk Tidsskrift 1883 "foretog [Jens Madtzen] 1650 nogen bygning paa Hjørnegaarden tæt syd for Kirken". Jens Madsens Gård eller Korsbrødregården, som den også kaldes, er en af de få middelalderlige bygninger, der er tilbage i Nyborg og - som navnet antyder - knyttet til korsbrødrene også kaldet johanitterne. Huset var en filial af johanitterklostret i Antvorskov ved Slagelse. Bygningen ligger umiddelbart syd for Vor Frue Kirke og er formentlig opført i 1300-tallet. I 1614 blev huset udvidet med en to etager høj bygning ud

mod Adelgade, sådan at komplekset i dag er en vinkelbygning. Samtidig fik bygningen sine svungne gavle ud mod Adelgade, som også i dag pryder huset. Jens Madsen lod bygningen udvide mod øst i 1650, en forlængelse som ligeledes eksisterer i dag, han forsynede sin tilbygning med sit navn og årstallet 1650. Gårdsiden var oprindeligt af bindingsværk, men står nu som resten af huset i fuld mur. Historien fortalt af Nyborg Museum.

1654 lod Jens Madtzen et Epitafium sætte i Nyborg Kirke (Vor Frue Kirke). Indskriften lyder således:

"GVD TIL ÆRE, HANS KIRCKE TIL BEPRYDELSE HAFVER ERLIG OC FORNEME MAND IENS MADTZON, SLODTZSKRIFVER OC RAADMAND I NYBORG, MED SIN KIERE HVSTRV, ERLIG OC GVDFRYCTIG QVINDE PERNELE OTISDATTER, LADET DENNE TAVFLE OPSETE OFVER DENNE DERIS BEGRAFVELSESTED AAR 1654, DENNEM MED DERIS KIERE BØRN TIL EN IHVKOMELSE, EFTER AT GVD ALLERMEGTIGSTE DENNEM FRA DENNE MØDSOMELIG VERDEN BORTKALDEDE OC TIL SIN HIMELSKE GLEDE ANAMEDE AAR 16. "

Epitafiet, der er af sten, er forsynet med et maleri, hvorpå er afbildet Jens Madtzen med hustru og 10 børn. Både Jens Madtzen Rosenberg og hans hustru Pernille Ottensdatter blev gravlagt i Sct. Knuds Kirke i Odense.

Jens Madtzen drev en ikke ubetydelig købmandshandel og havde en skude i søen. Under svenskekrigene 1657-60 var han en af statens leverandører. Lensmanden på Nyborg slot, rigsråden Otte Krag, roste ham for hans iver, da han havde forstrakt kronen med nogle tusinde daler og var villig til at yde mere. Da rigsråden senere havde problemer med at skaffe nye forsyninger af proviant og klæde, henvendte han sig igen til Jens Madtzen, der imidlertid gjorde opmærksom på, at han trods løfter endnu ikke havde fået betaling for, hvad han tidligere havde leveret, "hvilket gud ved, mig fattige mand vil gå til hjertet, da jeg for al min stand her i riget stedse var beredt at skaffe, hvad rigsrådet anmodede mig om". Han havde nu leveret varer for 2.000 rigsdaler og ville endnu påtage sig at levere for 1.000-1.500 rdl., hvad han da også gjorde mod sikkerhed i Nyborg lens indtægter... (Åge Fasmer Blomberg i Fynske årbøger 1979).

Af økonomiske grunde gik fæstningen (Nyborg Slot) i forfald, og under svenskekrigen 1658 gik det galt. Den 30. januar 1658 gik den svenske konge Karl Gustav med sin hær over Lillebælt, og allerede 31. januar indtog General Wrangel Nyborg. I knap to år var byen besat med de trængsler, det betyder. General Wrangel opslog sit hovedkvarter i borgmester Jens Madtzens gård. Jens

Madtzen havde også Karl X Gustav indkvarteret, her besluttede den svenske konge sig for at tage risikoen, og den svenske hær fortsatte da til Tåsinge og Langeland og gik endnu engang over isen til Lolland den 6. og 7. februar 1658. Da den øverstkommanderende for de svenske tropper på Fyn, Carl Gustav Wrangel, brød op, efterlod han Grevinden i Jens Madtzens gård tilligemed nogle få piger og tjenere; her boede hun i flere måneder og fik "traktement og viktualier" fra fynske herregårde, der skulle underholde Wrangel.

Jens Madsens gård i Nyborg, bygget 1650

Krigens vendepunkt kom først med slaget ved Nyborg den 14. november 1659, som danskerne vandt.

Jens Madtzen Rosenbergs bror Anders Madtzen blev foråret 1658 taget til fange af svenskerne, der forlangte 1.000 rigsdaler for at frigive ham. Jens Madtzen må være blevet bedt om at løskøbe broderen. Det var en vanskelig situation, idet Jens Madtzen på dette tidspunkt ikke lå inde med så mange rede penge; dels havde han som nævnt ovenfor ydet staten store kreditter i efteråret 1657, dels var han blevet plyndret af svenskerne efter deres erobring af Fyn. Henvendelsen til Jens Madtzen skyldtes måske, at broderen var blevet taget til fange på Fyn, men måske har det også spillet en rolle, at Jens Madtzen havde gode forbindelser til ledende svenskere. Jens Madtzen havde kun én mulighed, han måtte låne pengene, hvilket imidlertid ikke var så ligetil i foråret 1658. Det lykkedes dog for Jens Madtzen at låne de 1.000 rigsdaler af ridefogden Peter Børting. Det aftaltes, at pengene skulle betales tilbage inden seks uger. Straks efter at Jens Madtzen havde modtaget pengene fra Peter Børting, blev Anders Madtzen løsladt - men lånet blev ikke betalt tilbage til tiden. Efter adskillige rykkere, brevvekslinger og et par afdrag blev restsummen på 300 rigsdaler først tilbagebetalt Peter Børting i efteråret 1662 - i øvrigt af Jens Madtzens bror Anders Madtzen. Sagen var dog langt fra slut, idet Peter Børting nu krævede at få renter af kapitalen, fordi den ikke var tilbagebetalt til tiden. Jens Madtzen nægtede og Peter Børting sagsøgte september 1663 Jens Madtzen ved bytinget i Nyborg. Sagen sluttede først den 30. juni 1668, da Højesteret stadfæstede en landstingsdom, der pålagde Jens Madtzen at betale renter af de lånte penge. Borgmesteren blev også dømt til at betale sagens omkostninger med 50 rigsdaler. Det så dog ikke ud til, at Jens Madtzen agtede at efterkomme højesteretsdommen, og ud på efteråret 1668 indsendte Peter Børting et bønsskrift til kongen og bad om hjælp til at få dommen udført. Resultatet blev en kongelig befaling til stiftamtmanden om at advare borgmesteren og sørge for, at han uden ophold så hurtigt som muligt opfyldte Peter Børtings krav, ellers ville beløbet blive indkrævet med fogdens hjælp. Hermed sluttede sagen, og formentlig har Jens Madtzen derefter betalt

“Korsbrødregården”

pengene.

Læs mere om sagens forløb i Åge Fasmer Blombergs artikel - "Sagen mellem borgmester Jens Madtzen Rosenberg, Odense og Peter Børting" (publiceret i Fynske årbøger 1979).

Jens Madtzen var en holden mand, der ud over flere huse og gårde i Nyborg (og senere i Odense) ejede meget bøndergods. Allerede før svenskekrigene havde Jens Madtzen som ridefoged på Nyborg Slot til kongen betalt landgilde og skatter for bønder, der ikke var i stand til selv at betale. Jens Madtzen krævede gode renter af sine lån til bønderne - og når de så ikke kunne betale deres gæld til Jens Madtzen, måtte bønderne overlade ham deres jord og ejendomme.

Et eksempel omtales i Personalthistorisk Tidsskrift 1881 "Kaptajn Claus v. Rønnov til Holmdrupgaard" af S. Jørgensen. Det handler om en tvillinggård i landsbyen Holmdrup i Skaarup Sogn ved Svendborg. Gården, der ejedes af to mænd - far og søn -, blev 1661 beskrevet som øde og næsten nedbrudt, og der var til gården ingen oldenskov. Før krigen var mændene blevet skyldige til Jens Madsen Rosenberg, ridefoged på Nyborg Slot, for landgilde og skatter, han havde betalt for dem, 72 slettedaler 8 skilling. Renten heraf fra 12. februar 1657 til den 23. august 1661 beregnede han til 20 daler 1 mark. Derefter havde mændene betalt ham 6 stykker ungvæg, som han anslog til 20 slettedaler. Derefter var gælden stadig 72 sldr. 8 sk. Bønderne anerkendte gælden, men erklærede, at de ikke havde andet at betale med end deres ejendomsgård. Der blev derefter

"udmeldt" vurderingsmænd, der 30. august 1661 satte gården med dens tilliggende til en værdi af 70 sldr. Gården blev derefter tilkendt rådmand Jens Madsen for dennes fordring.

Risinge nævnes første gang i 1526, men først 7. marts 1661 hører vi nærmere om den lille landsby, idet kronen på dette tidspunkt afhændede en del ryttergods i Flødstrup Sogn, deriblandt to gårde i Risinge, til borgmester Jens Madtzen i Nyborg, der ifølge matriklen 1662 ejede 7 gårde i Flødstrup Sogn. Oprindeligt bestod Risinge af 4 gårde, men efter svenskekrigene var egnene meget affolkede og gårdene blev slået sammen. Matriklen 1664 nævner Risinge som hovedgård, men først i 1730 fik Hugo Praëm anerkendelse derpå. Jens Madtzen ejede Risinge til sin død i 1682, og i 1689 solgte Jens Madtzens arvinger gården til svigersønnen Thomas Købke. Risinge forblev i slægtens eje indtil 1759.

11. juli 1664 fik Jens Madtzen kongelig befaling om at afstå en fiskedam i Borgeskovsmark og 3 Ørter [4½ tdr.] sædeland, som havde været bevilget ham. Som erstatning fik han 3 agre i slottets marker. Grunden hertil var, at da Jens Madtzen første gang "lod drage i dammen", og der blev fisket med et stort våd både på langs og på tværs, fik man kun en skalle, nogle små karusser, nogle få små karper så store som karusser, 14 små aborrer "ungefær fingerstore og en liden suder, i alt ikke flere end som kom i en liden mælkebøtte så stor som mælkepigerne bærer på deres hoveder". Jens Madtzen beskyldte Claus Rasch for at have affisket dammen, da de kurfyrstelige personer var på besøg. Sagen var vistnok indledning til den langvarige kompetancestrid med præsident Claus Rasch, striden strakte sig over de følgende to år.

Jens Madsen med hustru og børn

Straks efter at Klaus Rasch 1664 var beskikket til præsident i Nyborg, opstod et spændt forhold mellem ham og Jens Madtzen, hvem præsidenten 15. oktober s. a. under et magistratsmøde gav en

"venlig erindring" om fremtidig at holde inde med "en heel Hob pikeret Diskours", som borgmesteren, næsten i hver magistratsforsamling siden præsidenten tiltrådte sit embede, havde "udgydet, menigheden til hel ringe opbyggelse". Men hertil svarede Jens Madtzen, at han ikke mente, at præsidenten eller nogen anden kunne sige, at han med mange ords udgydelser havde sagt andet, end hvad var ret og rimeligt, hvilket han formodede måtte være ham tilladt "som uværdig borgmester i Kollegiet", hvor han ikke skulle undlade at bevise præsidenten tilbørlig respekt. Men han formodede, at præsidenten heller ikke ville gribe ind i hans autoritet og myndighed, men tillade ham at tale og foregive, "hvad han tilligemed Præsidenten og hans Medkollegaer eragtede kristeligt og forsvarligt at paastaae med Hensyn til Politiet og Justitsen". Der måtte et kongebrev og en kommission til, før denne strid kunne afsluttes med, at en anke fra Jens Madtzen blev godkendt, så justits- og politivæsenet fik en god ordening. Forholdet blev aldrig godt mellem de to mænd. (Kilde til ovenstående to afsnit: F.E. Crones håndskrevne byhistorie fra 1887).

1666 blev Jens Madtzen Rosenberg beskikket til borgmester i Odense. Det var højst usædvanligt, at en mand kunne blive udnævnt til borgmester uden i forvejen at have været borger eller rådmand i byen. Jens Madtzens kvalifikationer var ubestridelige, men som det antydes i en injuriersag i 1663, som han anlagde mod sin medborgmesters hustru, har Jens Madtzens forhold til medborgmesteren, Lambert Jensen, ikke været godt. Værre blev det, da Claus Rasch blev præsident. P. Muncs formodning om, at præsidenttitlen ikke havde noget reelt indhold, men blot blev tillagt førsteborgmesteren for at styrke rådets anseelse, er efter Svend Larsens opfattelse ikke holdbar. De to borgmestre i Nyborg fortsatte begge, og Claus Rasch lagde ikke skjul på, at han mente sig i besiddelse af en overordnet stilling i forhold til det øvrige bystyre. "Den strid, der opstod mellem Jens Madsen og Claus Rasch, forenet med de forvirrede økonomiske forhold i Odense, der krævede en dygtig borgmester, kan være baggrunden for Jens Madsens udnævnelse... Vist er det, at han efter at være flyttet til Odense solgte sine ejendomme i Nyborg og oparbejdede en handel i Odense, der må have fået et vist omfang, bl.a. havde han skib sammen med Hiere Jespersen, og han kunne supplere sine indtægter ikke blot ved forskellige tiender, han havde i fæste, men også derved, at han fra 1675 ... var stiftsskriver" (Svend Larsen: Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17de Århundrede).

Jens Madtzen forblev borgmester i Odense indtil sin død i 1682.

Jens blev gift med **Pernille Ottesdatter Langemach**, datter af **Otto Langemach** og **Helwig**, i 1644. Pernille blev født omkring 1623, døde den 29. juli 1681 i Odense i en alder af ca. 58 år og blev begravet den 9. august 1681 i Sct. Knuds Kirke i Odense.

Biskop Jens Bircherod skrev i sin dagbog: "1681 29. Juli. Om Aftenen Kl. 6 døde i Odense Pannelle Otthesdatter, Borgemester Jens Madsen Rosenbergs Hustrue, anno Conjugii 37" "9. August. Ledsagede jeg voris Nabokonis Sal. Pernille Jens Madsens Liig til sit Hvilested i St. Knuds Kirke. M. Lodvig Stoud lagde i Liigprædiken megen Roes paa hende, dend hun og for sin Gudfrygtigheds, Dyds og Ærbarheds Skyld visseligen fortiente".

Forpagterkontrakt anno 1853.

Af Knud Precht

I forbindelse med min slægtsforskning, har jeg under beskrivelsen af min tip-oldeforældres liv og levned, medtaget et par kontrakter som de har indgået med, gården ”Nørgaard” i Sindal, Hjørring Amt og godset ”Møllerup” på Djursland.

Jeg har tidligere i ”Slægten, Juli 2005, bragt et afsnit af kontrakten fra ”Møllerup”, der specifikt omhandlede de ansattes levevilkår, idet folkeholdets logi og kost var indeholdt i mejeriforpagterens kontrakt.

I denne artikel vil jeg holde mig til kontrakten med ”Nørgaard”.

Forhistorien.

Min tip-oldefar Johan Heinrich Carl Precht var som 25 årig kommet fra Holsten til ”Gammel Wraa Hovedgård, senere til ”Baggesvogn” i Vendsyssel, begge steder som mejeriforpagter. I tiden på ”Baggesvogn” møder han enken Christine Elisabeth Christiane Aude, der tjente på ”Nørgaard”. Carl og Christine bliver gift i Sindal Gamle Kirke 1853 og bliver ansat som mejeriforpagtere på ”Nørgård”, med nedenstående kontrakt.

Kontrakten var bevaret på Sindals Lokalarkiv i afskrift (1947 retskrivning) men har dog bibeholdt lidt af det ”gamle” sprog og tegnsætning.

Forpagtningskontrakt.

Jeg underskrevne Ole Christensen i Nørgaard i Sindal by og sogn, bortforpagter herved til mejeribestyrer Precht af Baggesvogn, mejeriet ved berørte min iboede gård, for et tidsrum af tre år, fra 1 maj næstkommende, med følgende konditioner.

1.

Forpagteren overlades således fra berørte tid, beboelses-værelser i våningshuset [stuehuset], nemlig den nordre del fra vestre ende, med undtagelse af 4 fag [1 fag =140-160 cm, afstanden mellem lodrette stolper i bindingsværk] hvilke lejlighed skal bestå af, sovekammer, erlagt på 2 fag, dernæst dagligstue på 3 fag, folkestue på 3 fag, og tillige anlægges spisekammer, det øvrige rum til køkken og bryggers, samt den hele lejlighed af mælkerum, med den nu der værende lille dagligstue, ved siden af køkkenet, lige med de 4 hele østlige fag i våningshuset, og hvilke ligeledes overlades forpagteren, indrettes til mælkestue, og således, at gulvet nedsænkes, eller fordybes 1½ alen, [1 alen 62,77 cm] regnet fra grundstenens øverste flade.

Hvilke samtlige lejligheder ejeren indretter og istandsætter, inden forpagtningens begyndelse. I Køkkenet anbringes den i ejerens nuværende køkken opsatte komfurer, og i dagligstuen en passende vindue, de flere kakkellovne, som behøves, bliver det forpagterens sag at anskaffe og opsætte.

Tredje-delen af loftsrummet over våningshuset, regnes fra østre ende, og hvor ejeren ligeledes indretter pigekammer og sovekammer.

Tredje-delen af haven sønden for gården, til køkkenurter.

Og de 16 stk, siger seksten stk mejeri-køer, alle forsvarlige og gode, således som disse forefindes ved Nørgaard. Forefindes i øvrigt her, ved forpagtningens tiltrædelse nogle overløbere [ikke

drægtige], indsætter ejeren i stedet, andre forsvarlige mejeri-køer, som skal kælte inden midten af næste juni måned.

2.

Ifald forpagteren det forlanger, skal ejeren hvert efterår, efter forpagterens påvisning, udsætte 2 af køerne, og i stedet for indsætte 2 forsvarlige mejerikøer.

3.

Køerne underholdes selvfølgelig af ejeren, med græs og foder, hvorimod forpagteren selv besørger deres vogtning og fodring, dog anviser ejeren fornøden logi til røgteren, til græsning bruges det halve af Nørgaards mark, det hele efter nuværende driftsmåde, udlagte og udlæggende jord besås med kløver; men så vidt græsset ikke af køerne fortæres, lader ejeren samme afslå og henføre som hø, til foder for køerne om vinteren.

Det bemærkes at omtrent 1 tdr land sønden for laden, ikke henhører til Nørgaards jord, og vedkommer således ikke forpagtningen.

Foruden fornøden halm, og hele gårdens stub-græs, samt alt enghøet, erholder forpagteren, samt 17 travet [1 trave 60 neg] forsvarlig vår-havre, alt til køernes vinterfoder.

4.

Køerne lades stedse for hus for natten, ligeledes malkes de i hus, dog skal det være tilladt, en måned i den varmeste sommertid, at malke i gården.

5.

Forpagteren fører tilsyn med at køerne behandles tilbørligen, og underretter ejeren om nogen af dem befindes syge, eller til skade kommer.

Dør en eller flere af køerne, uden at sådant, kan regnes forpagteren eller hans folk til last, er ejeren pligtig inden 14 dage, at indsætte andre i stedet, ligesom forpagteren i modsat tilfælde, har samme forpligtigelse.

Med ejerens tilsyn, pålægges det forpagteren, at sørge for at køerne holdes til tyr, og således, at kælvningen så vidt muligt kan være tilendebragt, inden hvert års maj måneds udgang.

6.

Forpagteren tillades, at holde en hest på gården, og at lade den græsse med køerne, om han finder det for godt, desuden erholder han af ejeren til vinterfoder, 2 travet hakkelse, og den fornødne halm.

Johan Heinrich Karl Precht (1825-1905)

7.

Tillige anses, forpagterens antagelige plads, eller sti til svin, og halm og strøelse, under disse, for så vidt samme kan undværes, derimod, må forpagteren ingen som helst gødning bortføre.

8.

I gårdens tørvemose, hvor ejeren selv skærer tørv, tillades det forpagteren, årligen at skære eller ælte 25.000 stk tørv, af sædvanlig størrelse, hvilket ejeren hjemfører i rette bjergningstid, men forpagteren, læsser, indbærer, eller stakker samme.

9.

Til fødekorn erholder forpagteren årligen 2 tdr [1 td=139,20 lt] rug og 2 tdr byg, der leveres efterhånden, som forpagteren forbruger det, og det med gode købmandsvarer.

10.

Forpagteren holder de ham overladte huslejligheder stedse ved lige, og indvendig og endvidere vinduer med glas og kitning, hvorimod den udvendige vedligeholdelse pålægges ejeren.

11.

Forpagtningen kan ikke overdrages til nogen anden uden ejerens tilladelse og samtykke, dør forpagteren inden forpagtningens udløb, og han måtte efterlade sig enke, fortsætter hun forpagtningen, den bestemte tid ud. Dør han i ugift stand, ophører forpagtningen straks

12.

Som forpagtningsafgift betaler forpagteren årlig pr. ko 14 rigsdaler [1 rigsdaler=(1871) 2 kroner] eller i alt 224 rigsd. Siger to hundrede fire og tyve rigsdaler, der erlægges skadesløs med to tredjedele til første november, og en tredjedel til den 30 april hvert år, altså første gang den første november næstkommende.

Til sikkerhed for denne forpagtningsafgift, og skadesløs opfyldelse, af alle ved forpagtningens forpligtelser, har ejeren første panterettighed, i alle forpagteren ved Nørregaard, anskaffede mejeriredskaber.

13.

Skulle der angående denne forpagtningskontrakts rette forståelse opstå uenighed, mellem kontrahenterne, da skal samme ingenlunde være genstand for rettergang, hvorimod enhver af parterne udvælger en voldgiftsmand, men kan disse ikke forenes, da udvælger de en opmand, og hvis denne heller ikke kan tilvejebringe enighed, gør lodkastning i denne henseende udslaget, opmanden kan selvfølgelig ikke kun erklære sig for en af voldgiftsmændenes mening. Den således enten voldgiftsmændene, eller opmanden, afgjorte kendelse, skal være endelig afgørende.

Jeg Carl Precht, tilstår herved, at have indgået ovenstående kontrakt, som jeg forpligter mig, at opfylde, prompte og skadesløs.

Således ratificeret: Sindal Nørgaard den 11 september 1853.

Ole Christensen (med ført pen)

Carl Precht, forpagter

Til vitterlighed:

Børum

og

M. Jensen

Imod at min mejeriforpagter, hr. Precht, aldeles til fri rådighed overlader mig græsningen i Nørre-hede, Damsig kaldet, tilstår jeg ham årligen to læs ordentlig hø, af min Transig eng, som jeg naturligvis hjemkører til gården.

Sindal Nørgaard den 11 september 1853.

Ole Christensen (med ført pen)

Carl Precht, forpagter

Efterskrift.

Carl og Christine er formodentlig på ”Nørgaard i tre år, idet de i 1860-folketællingen er opført som mejeriforpagtere på herregården ”Odden”. I 1855 får de en datter, Anna Margrethe Frederikke Precht. Da det bliver deres eneste barn, er det hende der fører denne gren af slægten videre og hun er dermed min oldemor.

Endnu engang skifter de opholdssted, i 1863 registreres de som mejeriforpagtere på ”Stensbæk”, tidligere hørende under ”Odden”. Men hurtigt går det videre, allerede samme år tiltræder de som mejeriforpagtere på godset ”Møllerup” på Djursland. Her har Carl i oktober 1866, den sorg at miste sin hustru, hun døde, kun 44 år gammel, af feber-tyfus.

Men allerede i februar 1867 gifter Carl sig med krigsenken (Dybbøl 1864) Mette Kathrine Christensen, der med to mindreårige børn sad på sin gård i Hyllested. De bygger en mølle og et bageri og driver det hele indtil 1870, hvor de sælger og flytter til Søby på Djursland, hvor de købte gårdene, ”Kathrinesminde” og ”Søbygaard”. Carl og Mette får fire børn, driver gårdene frem til 1894 hvor en af Mettes sønner tager over og de sidder i aftægt på ”Søbygård” indtil deres død Mette i 1898 og Carl i 1905.

Stærke kvinder i 1700-tallet.

Af Kathrine Tobiasen

For et almindeligt moderne indstillet hunkønsvæsen – strømperne behøver såmænd ikke at være specielt røde – kan det være en næsten chokerende oplevelse at bevæge sig tilbage i tiden og erfare, hvor tilbagetrukket en rolle kvinderne har spillet. De havde ikke stemmeret og måtte, hvis den beskyttende mandlige vinge i form af først far og dernæst ægtemand forsvandt, straks tiltage sig en lavværge, for uden myndighed gik det naturligvis ikke.

Længere tilbage optræder damerne ikke engang i kirkebogen: Børnene er *mandens* børn, som når man kan læse, at ”Jens Hansen lod sit barn døbe”. Omkring 1780 kommer der er forordning, der tilsiger præsterne at indføre moderens navn i kirkebogen, men det har ligget lidt tungt med at efterkomme ordren hinc steter. I Ansager, Ribe amt må provsten således den 5. maj 1782 komme med en påmindelse til pastoren : ”Uagtet det ved Synoden er indskierpet at Moderens Navn lige saavel som Faderens skal ved Børnenes Daab anmeldes, sees dog sligt til Dato ikkun at være efterkommet saaledes, at Moderen nævnes til sidst, da dog Forældrenes Navne samlet bør nævnes.”¹

Når konerne begravnes findes det ofte fuldt tilstrækkeligt at nævne, at Jens Hansens Enke blev jordet xx dato. Selv ved vielsen kan man, hvis man er rigtig uheldig finde en indførsel a la ”Jens Hansen og Mads Nielsens datter af Bjergby copuleret”. En pige kan således gå gennem livet uden at hendes navn er indført i Bogen.

Så meget desto mere opmuntrende er det så at støde på kvinder, der på en eller anden måde har skilt sig lidt ud. Vi taler ikke her om kendte adelige fruer eller de få kvindelige skribenter, der findes,

---

¹ Ansager Kirkebog 1744-93, s. 28

men om ganske almindelige piger og koner, der har gjort noget, der viser, at de i hvert fald har haft ben i næsen – for naturligvis har de også eksisteret dengang, myndighed eller ej!

Jeg har blandt mine aner tre af slagsen, mormor, mor og datter, som jeg synes fortjener, at der ristes en ekstra rune over dem.

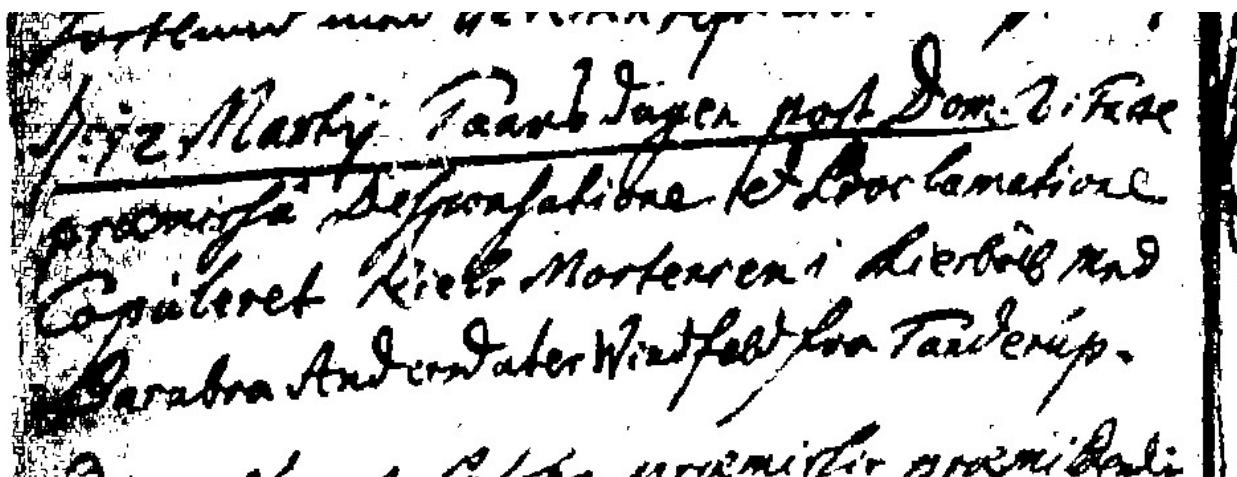
Første generation.

Vi lægger ud i Farup sogn ved Ribe, hvor Andreas Hansen Windfeldt omkring 1700 residerer på den store marskgård Tanderupgård. Hans far Hans Nielsen Windfeldt har været en mand af betydning i det lille samfund. Han opnår at få rejst en gravsten i kirken, som stadig er bevaret, om end så slidt, at ikke al teksten lader sig tyde: Hans Nielsen Windfeld, defoged over ..., d. 1700 i hans alders ... år, og hans anden hustru Barbara Knudsdatter Windfeld, d. 17. okt. 1708. De levede i et kristelig ægteskab i 43 år og fik fem sønner og 4 døtre²

Den ældste søn er Andreas, og han er gift med Johanne Marie Andreaskone (der er den igen!!). Deres andet barn er Barbara, der bliver født i foråret 1693 – det er før den ældst bevarede kirkebogs start, men ved begravelsen opgives hendes alder ret præcist, derfor det kan vi være nogenlunde sikre på fødselstidspunktet.

Tiden – slutningen af 1600-tallet – er en krisetid, hvor kongen arbejder på at få landet på ret køl efter langvarige krige, men vi må formode, at Barbara og hendes søskende, som hun har 12 af, de fleste dør dog tidligt, vokser op i rimeligt gode kår. Gården er stor, og marsken giver basis for kvægavl og studesalg og dermed - velstand.

Knap 23 år gammel bliver hun viet til Niels Mortensen af Kjærbøl, Farup. Vielsen finder sted den 12. marts 1716 i Farup kirke. Hans herkomst kendes ikke med sikkerhed, men han er født 1689, og han har en bror Terman Mortensen, der er handelsmand i Ribe.

The image shows a handwritten entry from a church register. The text is written in a cursive script and is somewhat faded. The visible text includes: 'Hjertelig Mastij Taarb Jagen post Dom. 2. Febr', 'Capiuloret Kielt. Mortensen i Kjærbøl end', and 'Barabra Andendatter Windfeldt fra Tanderup.' The entry is dated '1716'.

Barbaras vielse, indført i Farup sogns kirkebog 1716

Der er ingen fødegård til nogen af siderne, som det unge par kan overtage, men de får i stedet en gård i Kirkeby, stadig Farup sogn. Det er en stor gård, som er delt i to halvgårde; den anden gårdpart bebos af en lejer, men avlingen drives af Niels, der har haft et hartkorn på 6 tdr. 4 skp. 1 fd.

² Danmarks Kirker: Ribe Amt, hæfte 32. Nationalmuseet, 1996, s. 3302

Farup kirke (tegning: Inger Tobiasen)

I alb. at gøre godt med. Naturligvis har Andreas sørget for at få sin datter bortgiftet i passende forhold.

Niels er tilsyneladende en stridslysten person. Han har flere retssager kørende, bl.a. strider han med sin kones halvfætter Hans Nielsen Windfeldt om indgrøftningen af et stykke eng. Den 6. august kommer det til et sammenstød i engene, som får Niels til at indsende en klage, der går på, at han “som sagesløs mand udi Tanderup og Kirkeby Enge skal være ved voldsom overlast begegnet³”. Disse “haarde angribelser” får til gengæld Hans Windfeldt til at reagere med en kontrastævning. Sagen ruller ved retten mellem de to “trættekære herrer” og deres prokuratorer med mange juridiske omsvøb og henvisninger til lovparagraffer. Niels har indhentet to vidner, men desværre for ham kan modpartens prokurator påvise, at det ene vidne, “et Quindfolk”, er forsynet med en hukommelse, der ikke helt står til troende, hvorefter det andet vidne kan afvises, fordi et vidne er intet vidne - loven befaler “tvende personers overensstemmelse”!⁴

Hvordan Barbara har haft det med disse trakasserier, oven i købet med en af hendes slægtninge, kan vi ikke vide noget om, men hun har jo nok stået ved mandens side som den gode hustru. Niels dør den 15. maj 1746, inden sagen har fundet sin afgørelse, og i skiftet efter ham får Barbara pålagt at få afsluttet sagen. Hvad hun givetvis har klaret.

Samme skifte præsenterer en gedigen overraskelse: Tilsyneladende har det været den almindelige mening i byen, at Niels selv har ejet sin gård, men ved det andet møde i skifteforretningen må noget

---

³ begegnet: mødt

⁴ Riberhus Justitsprotokol B.85D-1 fol. 524 ff.

klares først, for “førend noget videre blev foretaget mødte for Skifte Retten, Velærværdige og høilærde Hr. Christen Bech Provst over Vandfuld Herred, og vedkiendte sig at være Possesor⁵ af dette Stæd, som Sallig Niels Mortensen paaboede og er fradød ..., hvilket hand beviiste med lovformelig Skiøde paa Stemplet Papiir No. 4 til 2 Rd. under Dato 11te Juny 1738, hvilken Skiøde bemelte Herr Provst Bech begierede læst og paaskrevet.” Den udlejede halvgård har Niels ganske rigtigt skøde på. Men selv er han fæster. Hr. provsten forsikrer dog at han vil have “Enken med hendes livsarvinger til det beste recommenderet, samt skiftet saa snart giørligt sluttet og fuldendt.”⁶

Barbara er nu enke, med 6 børn, hvoraf de fleste dog er voksne og flyttet hjemmefra. Hun kaster sig ikke ud i et nyt ægteskab, men fortsætter driften af gården alene. Ved hjælp af tjenestefolk, for sønnerne har andre planer: En læser teologi, en anden er kunstner og mester for altertavlen i bl.a. den lokale sognekirke, og en tredje slår sig ned som købmand i Varde.

I 1751 er provst Bech, død, og da der i dødsboet kigges nærmere på skødet, viser det sig, at Bech i sin tid har købt gården af Niels Mortensens bror Terman Mortensen, med den clausul, at familien med et bud på 500 rdl., som har været salgsprisen dengang, har ret til at købe gården tilbage. Den umyndige Barbara kan ikke købe gården, det kan hendes ældste søn Morten, der er blevet sognepræst i Thorning og Karup sogne (hvor han blandt sognebørnene har en flok indvandrere sydfra, senere kendt som Kartoffeltyskere). Han klarer det juridiske og passer i øvrigt sit job, mens mor fortsat sidder på gården. – Og der kan vist ikke herske tvivl om, at det er hende der har investeret og reelt er ejeren. Da Morten dør et par år senere, nævnes gården i Kirkeby ikke blandet blandt ejendelene.

I 20 år står Barbara for driften, indtil hun i 1765 beslutter sig for at sælge stedet. Ingen af børnene har villet eller kunnet overtage det, så køberen bliver en Engelbreth Michelsen fra Norge, og købesummen er 2900 rdl. Dertil kommer en aftægtskontrakt, hvor Barbara betinger sig, at hun for sin livstid kan benytte et nyopført hus på grunden samt en lade, hvor hun kan holde sin ko. Hun skal have også et stykke jord, dels til have og dels til koens græsning. Enken bekoster selv det fornødne hegn, der skal sættes op, men reparation og vedligeholdelse fremover påhviler køberen. Sønnen Anders, kunstneren, er under mors beskyttende vinger, han skal bo i huset sammen med hende, og skulle han overleve hende, “da skal hand ligesom og paa samme maade som hans Moeder hans hele Liftstid, saafremt hand i eenlig Stand forbliver, nyde Huuset og ovenbemeldte Grund til frie beboelse og brug, men efter Hans Moeders Død, Nyder hand til Køer ingen græsning eller foeder.”

Barbara lever endnu syv år. Skiftet efter hende viser, at hun har været en særdeles holden dame. Hun tituleres “Madame”, og selv hendes beskedne aftægtsbolig har i høj grad skilt sig ud fra bondehjemmene, med en overflod af møbler og husgeråd. Der er læderstole til et helt spisebord og et par lænestole, hun har ejet et - ganske vist - “bedærvet” klaver, og der er gardiner for vinduerne og masser af “skilderier” på væggene. Endda blomster og krydderurter i potter har hun smykket sin stue med. Hun har kunnet dække bord til mange gæster med sit blå og hvide hollandske stentøj, og sølvtøjet har været rigeligt, en del af det er arvegods fra 1715 og -16. Der er vinglas og ølglas, kaffekander og thepotter og kopper. Ting i kobber, messing og tin. I Barbaras køkken har man fremtryllet sjældne delikatesser, det vidner husgeråd som tærte- og søsterkageforme, vaffel- og gode-råd-jern og flere stor fade, bl.a. et fiskefad om! Bøger har hun heller ikke savnet, og udvalget viser, at hun har haft tanke på sin evige salighed og i øvrigt har været optaget af tidens pietistiske

---

⁵ Possesor: ejer

⁶ Skifte efter Niels Mortensen. Skifteprotokol for Ribe amt, LAV, B9-1215, fol. 27b-38b

vækkelse. Først nævnes en “Stor Dansk Bibel in fol.”, vurderet til hele 2 rigsdaler og desuden “Biskop Brorsons⁷ Psalmebog”, Johan Arnds⁸ “Sande kristendom”, en opbyggelig pietistisk bog af udenlandsk oprindelse og syv andre gudelige bøger.

Ål kirke

Men mest imponerende er nok hendes garderobe, selv med nutidige øjne er den flot. Der er fem adrienner, et par stykker i silke damask, og masser af jakker, trøjer og skørter. Silke nævnes igen og igen, sammen med et “Cammer Dugskniplings Tørklæde” og en “sort Fløyels Kyse”. Til udendørsbrug har hun kunnet vælge mellem en “Silke Kaabe med 2 Sølv Hager i”, en “Blaae Ulden Damaskes Erme Kaabe med 2 Sølv Hager i” og en “sort Ulden Damaskes Dito med sølv hager forret med graeværk”. Om det så er et fiskebensskørt, så tælles det blandt klædningsstykkerne Det eneste der ikke er nævnt er sko og strømper, men det kan næppe tænkes, at hun har måttet undvære den slags?⁹

Anden generation.

Johanne Marie Nielsdatter Windfeldt er yngste datter af Niels og Barbara. Hun er døbt den 9. marts 1732 i Farup kirke.

Hun er en forbavsende pige. I en stor slægtsbog over Windfeldt-familien¹⁰ forsvinder hun helt ud af historien, det nævnes blot at hun er gift i Broager, der ligger på Als, men intet om evt. efterkommere. Der er en god grund til, at man har tabt sporet af hende, for i virkeligheden er hun gift i Broeng, en bebyggelse i Aal sogn vest for Varde! Rent bogstaveligt bliver hun gift i Broeng, for vielsen foregår hjemme i stuen på brudgommens fødegård, den 14. december 1752, et par uger før hun, 20 år gammel, nedkommer med sit første barn.

Hvordan er hun overhovedet havnet her, på et i forhold til hendes fødegård beskedent sted i det karrige sogn nordpå? Ved et bryllup tilsyneladende uden hendes mors velsignelse? Og med en

---

⁷ Brorson var biskop i Ribe 1741-64

⁸ Johan Arnd var generalsuperintendent i Celle i Tyskland, død 1618

⁹ Skifte efter Barbara Windfeldt. 1777. Skifteprotokol for Ribe Amt, B 9-1220, s. 340-53.

¹⁰ Mary Windfeldt Kaiser, Slægten Windfeld, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1979.

ægtefælle, som ikke har egen (fæste)gård og strengt taget ikke er i stand til at forsørge hende? Er hun stukket af hjemmefra for at følge sit hjertes udkårne?

Der kan ikke herske tvivl om, at hun har mødt sin tilkommende, Niels Sørensen af Broeng, da han har tjent i Farup. Mange unge fra Aal og nabosognene har langt tilbage i tiden tjent nogle gode ekstra skillinger ved at drage til de fede marsk-egne omkring Ribe og Tønder og her fungere som fremmedarbejdere. Niels, der ikke er udset til at være den, der skal overtage fæstet på sin fødegård, har taget turen til Farup og søgt arbejde der. Trafikken fra sognene omkring Varde å til marskgårdene fortæller Erich Pontoppidan om i sit Danske Atlas, hvor han skriver: "Fra disse Egne udgaaer aarlig en god Deel unge Karle og Piger til Marsklandene og Holsten for at fortiene noget, hvilket haver den Nytte, at de lære og føre med sig tilbage et og andet nyttigt Handgreb i Landvæsenet og Oeconomien, saasom at opgrøfte og inddige deres nedrige (dvs. lavtliggende) Marker, at bygge med Grundmuur i steden for Bindingsverk og Leervegge, hvilket her paa syndre og vestre Kanten nu meget bruges, og hvortil de har indrettet adskillige Tegl-Ovne."¹¹

Hvorvidt Johanne Marie har fulgt sit hjerte og handlet helt på egen hånd, da hun blev gravid, kan vi ikke vide noget om. Men Barbara besøger så vidt vides aldrig sin datter i Broeng. Ingen af familien optræder som faddere for Johanne og Niels' børn. Og selv da der bliver sendt bud til den gamle frue i Kirkeby, efter at både Johanne Marie og Niels er død af en grasserende sygdom, efterladende sig 5 mindreårige børn, lader hun sig ikke bevæge – der er naturligvis også langt fra Farup til Aal! Men – den første søn og datter nr. to opkaldes efter mor-forældrene, og flere af de andre børn får navn efter Johannes søskende. Helt galt har det ikke stået til mellem de to familier. Og det ligger fast, at Niels modtager et pænt beløb, 200 rdl., fra sin svigermor, hvorefter han giver afkald på yderligere arv efter sin hustrus forældre.¹²

Som nævnt har Niels ikke egen gård at råde over. Fødegården er gået til hans storesøster og hendes mand, så Niels er overladt til at vente på sin chance og i mellemtiden være indsidder på Broenggård. Heldigvis for ham, men nok tragisk for familien, dør både svoger og søster af pludselig opstået sygdom i 1755, og Niels tager over efter dem, hermed også ansvar for et par nevøer. Nu kan han byde sin brud nogenlunde ordentlige forhold på en af sognets bedste gårde.

Johanne Marie er vant til store og gode forhold hjemmefra, og hun tager nogle skikke med sig. I Broeng indretter hun et "linnedskab", noget som ellers må have været aldeles uset i bøndergårde der på egnen. Hun ser også ud til at have haft tid til at forsyne sit linned med broderede monogrammer; det fremgår af skiftet, hvor linned og dækketøj får sit eget afsnit. I linnedskabet findes "1 Dreils Dug, 2 hvide med Nafn H.M.N.D og 1756 (det kunne ligne en del af brudeudstyret, hvis det ikke havde været for det faktum, at det er jo broderet fire år efter vielsen!), 1 liden Dito Dug, 1 dito Handdug, 1 liden Dreils Dug, 1 pr. fiin Hørgarns lagner, 1 pr. dito Pudevaar med Nafn, 1 blaae hiemgiordt Omhang med hvide litser".¹³

Johanne Marie føder 9 børn, hvoraf de tre dør som spæde. I 1770 rammes gården igen af sygdom, og både Niels og Johanne Marie, samt deres 10-årige datter Barbara er blandt ofrene. De efterlader sig 5 børn, der er mellem 16 og $\frac{3}{4}$ år – og en gård, der skal drives videre.

---

¹¹ Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2. s. 658

¹² Riberhus Skøde & Panteprotokol, LAV, B85 D SP1, fol. 279b

¹³ Skifte efter Niels Sørensen og Johanne Marie Nielsdatter. Hesselmed Skifteprotokol 1758-1808. Landsarkivet, Viborg G 459 nr. 27 s.169-180.

Tredie generation

Hvad gør man nu med gården og børneflokket? Jo, man griber til det mest nærliggende: Skifteforvalteren, fru Dorte Margrethe Hansen til Hesselmed, ønsker at lade gården blive på familiens hænder, “at see en af Børnene Conserveret ved gaarden til dens i Fæstetage... og Stervboens Midler saa længe maatte indsættes, til Een af Børnene kunde opnaae den Fuldkommenhed, Stædet at tage i Fæste”¹⁴. Deres farbror Bonde Sørensen udpeges til at føre opsyn. Han må føre dagbog over alt, hvad der går ud og ind af gården og forespørge hos husbonden, hvis han ønsker forandringer, forbedringer, køb eller salg.

Det ældste barn er Maren, døbt den 7. april 1754. Og det er hende, der tænkes på, når familien skal ”conserveres ved gården”. Hendes ældste bror Niels er kun 14 år, og det ville vare længe, før han var moden til at blive ansvarlig for en gård. Men selv en meget ung pige kan giftes med mand i den rette alder og af den rette støbning.

Allerede året efter er løsningen klar. Man har fundet et passende parti til Maren: En 34-årig slægtning af den gamle farmor, der stadig lever på Broenggården, vil være i stand til at drive gården som sig hør og bør. Hans navn er Niels Jensen, og han må forpligte sig til:

1. at svare alt hvad der måtte være af gæld m.m.
2. at han sørger for den gamle aftægtskone, at hun får hvad hun kan være tilstået og lovet af hans forgængere, “som en brav og skikkelig gammel Kone tilkommer at omgaas.”
3. at tage sig af de tre umyndige børn på stedet (den næst yngste, Edel, har mormor i Farup taget til sig). De har krav på “Ophold, Føde, Klæde og Education med anden Christendomsøfvelse, til de en hver for sig fylder deres 18 aar”¹⁵.

Hvad Maren så har sagt til aftalen er mindre væsentligt i denne sammenhæng. 17 år gammel er hun gift, husmor i en stor husstand og ansvarlig for sine små søskende. Men Niels Jensen kan jo meget vel have været en udmærket ægtemand – de to får et par børn og alt går tilsyneladende som det skal, indtil manden med leen igen viser sig i Broeng og tager husbonden med sig.

21 år gammel og med gård og børn har Maren kun ét valg. Hun må forsynes med en ny ægtefælle. Igen vender man tilbage til den gamle bedstemors familie for at finde en mand, der lever op til kravene. Christen Nielsen er søn af en yngre halvbror til farmor.

Han er en driftig mand, der forstår at få velstand ud af sit brug. Og han kan investere de kontanter, han råder over, så de giver overskud. Han er fæster som sine forgængere på gården, men ikke desto mindre er han i stand til at støtte flere selvejere med større lån. Penge som han til dels har tilegnet sig gennem de arvelodder hans kone har modtaget fra gamle Barbara i Farup. I første omgang er der 28 rdl. 2 mk., senere skal børnene i Broeng have deres andel af de beløb, som mormoren har arvet efter to tidligere afdøde sønner. Det drejer sig for Marens vedkommende om 34 rdl. 5 mk., som den 7. november 1785 udbetales til hendes ægtefælle¹⁶ - som sig hør og bør, da det er ham, der har myndigheden over hende...

---

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Hesselmed Overformynderiprotokol 1764-1807. LAV, G 459 - 31

Gårdspladsen på Hesselmed, hvor både anden og tredje generation af vores familie var fæstere (tegning: Inger Tobiasen)

Maren og Christen får 7 børn, de kommer med 2-3 års mellemrum, og Maren har tilsyneladende passet sit husmoderhverv efter bogen. Men hun bliver ikke gammel; måske kommer hun aldrig rigtigt til kræfter efter den sidste fødsel, idet hun dør $\frac{3}{4}$ år efter at hun har født sønnen Niels Christian, 37 år gammel.

Der er umyndige børn i ægteskabet, så der skal skiftes. Og her springer en bombe. I boet findes, som det lakonisk nævnes: Reede penge som Enkemanden icke kiende ved hun ejede - 400 rdl.¹⁷ Hvor Maren har disse penge fra vil for evigt forblive en gåde. Arven, hun modtager, udbetales til hendes ægtefælle, som derfor i høj grad kommer til at kende til dem. 400 rdl. er rigtigt mange penge i 1791, og det forekommer ganske urealistisk, at en husmoder skulle kunne stikke så mange penge til side. Har hendes mor eller mormor stukket hende beløbet under bordet? Men hvad har hun samlet sammen til?

Vi får aldrig svaret på disse spørgsmål, Maren har ikke efterladt sig breve eller dagbøger. Men hun har haft sit eget stille stærke liv ved siden af den reglementerede madmoder-tilværelse. Det kan vi andre så spekulere over. Hvad ville slægtsforskningen være, hvis vi ikke havde den slags gåder at fundere over?

---

¹⁷ Skifte efter Maren Nielsdatter, Broeng. Hesselmed Skifteprotokol 1758-1808, LAV, G 459 nr. 27, fol. 446-48.

Udflugt med foreningen

I foråret arrangerede Slægts- og Egnshistorisk Forening en tur til Hjerl Hede, hvor er var rig lejlighed til at studere hvordan vores aner måske har boet. Herunder nogle billeder, som Poul Høj tog. Næste forår bliver der en ny chance for at komme ud at se med foreningen. Denne gang går turen til Livø.

Øverst: Købmandsforretningen

Til venstre: Vandmøllen

Til højre: Kroen

Til venstre: Skolen

